

בין מלחמה להסדרה בגבול לבנון - המחלוקת על הגבול היבשתי

אורנה מזרחי וסטפן כהן | בפברואר, 2024

במסגרת המאמצים שמובילה ארצות הברית להגיע בדרך מדינית לסיום הלחימה הנמשכת מזה כארבעה חודשים בין ישראל לחזבאללה, עלה על הפרק גם צורך בהתוויה מוסכמת של הגבול היבשתי בין ישראל ללבנון. ממשלת לבנון מעוניינת להכליל את סימון הגבול בהסדרה להפסקת אש ומיישרת קו עם חזבאללה, תוך קשירת הפסקת הלחימה בהפסקת המלחמה ברצועת עזה והצגת עמדת מקסימום קשוחה ביחס לסימון הגבול. צפוי כי המשא ומתן על הגבול היבשתי יהיה ממושך עקב מורכבותו והפערים הגדולים בין הצדדים, לפיכך לא נכון יהיה לקיימו תחת אש. עם זאת, במסגרת ההסדרה לסיום הלחימה ניתן לכלול הסכמה על אודות כינון מנגנון לדיון בסוגיה בשלב הבא - רק לאחר חזרת השקט לגבול ישראל-לבנון.

עקב חששות גוברים מהסלמה בלחימה בין ישראל לחזבאללה עד כדי התרחבותה למלחמה כוללת, פועלת ארצות הברית לקדם מהלך מדיני שיוביל להפסקת אש. במאמץ זה משולבת גם צרפת והצטרפו אליה לאחרונה גם בריטניה וגרמניה. האמריקנים הטילו את המשימה על עמוס הוכשטיין, המקורב לנשיא ביידן ואשר הוביל בהצלחה את המשא ומתן על סימון הגבול הימי בין ישראל ולבנון (שנחתם באוקטובר 2022). לבקשת הלבנונים ניסה הוכשטיין במהלך השנה האחרונה לשחזר את ההישג ולהביא להסכמה בין הצדדים גם על הגבול היבשתי - אך ללא הצלחה עד כה. סוגיית סימון הגבול היבשתי בין ישראל ללבנון הועלתה שוב לאחרונה על ידי הצד הלבנוני במסגרת המגעים להשגת הפסקת אש בין צה"ל לחזבאללה, המנהלים מלחמה מוגבלת בגבול לבנון, אשר החלה ביוזמת חזבאללה ב-8 באוקטובר ונמשכת מאז במקביל למלחמה ברצועת עזה.

במגעיהם עם גורמים אמריקאים, ראש ממשלת המעבר הלבנוני, נג'יב מיקאטי, ושר החוץ שלו, מביעים שביעות רצון מהנכונות האמריקאית לפעול להפסקת הלחימה ולהשבת היציבות בדרום לבנון, ומציגים את מחויבותם לפתרונות דיפלומטיים ולהחלטות הבינלאומיות, בדגש על החלטת מועצת הביטחון 1701. בה בעת הם מקשיחים עמדותיהם, כשהם נאלצים ליישר קו עם עמדות חזבאללה. זאת, הן ביחס לקישור שיוצר הארגון בין הפסקת הלחימה בגבול לבנון לבין הפסקת הלחימה של צה"ל ברצועת עזה, והן ביחס לדרישותיו הנוגעות לסוגיית סימון הגבול היבשתי, תוך אימוץ עמדת פתיחה קשוחה. בפגישותיהם המדיניות ובראיונות לעיתונות מעלים השניים בקשר לסוגיית הגבול את הדרישה לנסיגה ישראלית מכל אדמות לבנון ובמקביל

מזכירים את קו הגבול המנדטורי, שאומץ בהסכם שביתת הנשק מ-1949 כנקודת התייחסות ולא את הקו הכחול מ-2000. מפרסומים בתקשורת הישראלית והלבנונית עולה, כי הסוגיה עלתה גם בביקוריו האחרונים של הוכשטיין בישראל (ב-4 בינואר וב-4 בפברואר) ובבירות (11 בינואר), אך לפי שעה חזבאללה וממשלת לבנון בעקבותיו מתעקשים לא להתקדם בערוץ המדיני כל עוד נמשכת הלחימה בעזה.

אבני דרך בסימון הגבול בין ישראל ללבנון

הגבול בין ישראל ללבנון (באורך של כ-120 ק"מ)¹ סומן לפני למעלה ממאה שנים בעקבות הסכם פריז מדצמבר 1920 בין בריטניה לצרפת, שבו סוכמה החלוקה בין שתי המעצמות של שטחי האימפריה העותומנית והוסכם על סימון הגבול בין לבנון וסוריה (תחת המנדט הצרפתי) ופלסטיין (תחת המנדט הבריטי) מהים התיכון ועד לאל-חמה (כיום משולש הגבולות בין ישראל, סוריה וירדן). בהסכם הותווה הגבול ונקבע כי תוקם ועדה משותפת לסימון הגבול בפועל בראשות שני קצינים (ניקומב הבריטי ופולה מצרפת). ועדה זו התוותה את קו הגבול אשר אושר על ידי שתי המעצמות בהסכם ניקומב-פולה ממארס 1923, ואושר ב-1935 על ידי מועצת חבר הלאומים. שיטת התווית הגבול על ידי ועדה זו, שפעלה לאורך שנה והותירה תיעוד מלא של פעולתה, הייתה מיושנת ובעיתית ויצרה ליקויים גדולים בקביעת קו הגבול. קו זה לא תאם באופן מלא את הקו שסומן בהסכם פריז מ-1920, אך הוא סומן בשטח בגלי אבנים, שעל בסיסם הוקמו 71 עמודי גבול - מתוכם 38 לאורך גבול ישראל-לבנון של היום, המכונים עד היום BP (Boundary Pillars).

לאורך שנות המנדט ועד לעצמאות לבנון וישראל, היה לקו זה מעמד של קו גבול בינלאומי מוכר. קו זה היה גם בסיס לקו שסומן במסגרת הסכם שביתת הנשק עם לבנון (מארס 1949). בהסכם מ-1949, אשר אליו מתייחסים הלבנונים בהתבטאויותיהם כנקודת הייחוס לסימון הגבול, לא הייתה התוויה מפורטת של הקו ולא צורפה לו מפה, אלא רק נכתב, כי "קו שביתת הנשק יעבור לאורך הגבול הבינלאומי....". כלומר, לאורך קו הגבול שהותווה על ידי שתי המעצמות המנדטוריות ב-1923.²

בעקבות נסיגת צה"ל מלבנון במאי 2000 וכישום של החלטת מועצת הביטחון 425 (1978) פעל האו"ם לסימון קו הנסיגה של כוחות הישראלים מדרום לבנון באמצעות צוות של המחלקה הקרטוגרפית של האו"ם, שסימן את מה שהוגדר כ"**הקו הכחול**", אשר נקבע בתוואי שונה במספר נקודות מהקו המנדטורי, בהתבסס על נתונים קרטוגרפים ופרשנותם של חברי הצוות. שתי המדינות קיבלו את הקו הכחול כקו נסיגת כוחות צה"ל מדרום לבנון, אך עם הסתייגויות,

¹ It's time to talk about the Blue Line: Constructive re-engagement is key to stability, <https://unifil.unmissions.org/it%E2%80%99s-time-talk-about-blue-line-constructive-re-engagement-key-stability>

² חיים סרברו, אמת ויציב - כשלים בתווית גבולות ישראל ותיקונם, עמ' 143.

אשר הפכו למוקדי מחלוקת בין הצדדים. גישת האו"ם היא כי הקו יוכר כגבול הבינלאומי בין המדינות רק לאחר השגת הסכמה על נקודות המחלוקת.

לאחר מלחמת לבנון השנייה (2006), ישראל ולבנון הסכימו לסמן באופן גלוי את הקו הכחול בשטח והוקמה לשם כך ועדת מקצועית, שקבעה את מיקומן של 470 נקודות סימן (כארבע נקודות לכל קילומטר). הסימון הגלוי על ידי **חביות כחולות** נועד לספק בהירות בשטח לאוכלוסייה המקומית ולכוחות הצבא והאו"ם ולמנוע מעבר גבול בשוגג, אך עד כה הוצבו חביות רק בלמעלה ממחצית מהנקודות (מעל 270 במספר). כל אחת מהן הוצבה רק לאחר שיקול והסכמה של לבנון וישראל.

נקודות המחלוקת בין ישראל ללבנון לאורך הגבול

לאחר סימון הקו הכחול, לבנון הציגה כבר ב-2007 הסתייגות לגבי מיקום הקו ב-13 נקודות בשטח מצטבר של 485,000 מ"ר (לא כולל השטחים במשולש הגבולות עם סוריה), שמהוות עד היום את נקודות המחלוקת עם ישראל לאורך הגבול הלבנוני. לטענת הלבנונים, במקומות אלה קיימת סטייה מקו הגבול שנקבע בהסכם הפסקת האש מ-1949 (ראה מפה בנספח א'). נקודות אלה נדונו לאורך השנים במגעים שהתקיימו בין הצדדים במסגרת מנגנון הקישור המשולש עם יוניפי"ל, ובמספר הזדמנויות אף נמסר שקיימת הבנה משותפת לגבי פתרון שבע מתוך נקודות אלה (שעד כה לא פורטו פומבית). ביולי 2023, עוד לפני הלחימה הנוכחית, טען שר החוץ הלבנוני כי מתוך 13 הנקודות קיימת כבר הסכמה לגבי שבע, ונותרו רק שש נקודות מחלוקת. אך בספטמבר 2023 טען צבא לבנון בהודעה רשמית כי לבנון עדיין מתייחסת ל-13 הפרות מצד ישראל (בראיה הלבנונית, "שטחים כבושים" על ידי ישראל מעבר לקו הכחול) ודבר לא הוסכם באופן סופי בנושא, מה עוד שלנציגים במנגנון המשולש אין סמכות לאשר זאת. לאחרונה ועל רקע המגעים, הנושא עלה שוב ובראיון פומבי (1 בפברואר 2024) טען שוב ראש ממשלת המעבר הלבנוני מיקאטי כי שבע מתוך 13 הנקודות כמעט סוכמו, אבל קיים עדיין פער גדול בעמדות הצדדים ביחס לשש הנותרות ונדרש לדון בהן. ב-6 בפברואר טען כך גם שר החוץ הלבנוני.

בטבלה שלהלן מוצגות 13 נקודות המחלוקת, שלגבי רובן מדובר בשטחי מחלוקת מצומצמים, ושבעות רצון משני הצדדים ניתן להגיע להסכמה לגביהן. עם זאת, קיימות מספר נקודות בעלות חשיבות אסטרטגית ובראשן הנקודה הראשונה בסמיכות לחוף בראש הנקרה (B1), אשר קשה יהיה להגיע להסכמה לגביה בשל מיקומה האסטרטגי וחשיבותה לשתי הצדדים. זו הייתה גם אחת הסיבות לדרישה הישראלית בהסכם על סימון הגבול הימי – שהתקבלה בסופו של דבר – לשמר בנקודה זו, שאמורה להוות את נקודת ההתחלה לסימון הגבול בים, את הסטטוס קוו הקיים ולהותיר את הדיון עליה למשא ומתן על הגבול היבשתי.

← הסתייגויות לבנון להתוויית הקו הכחול			
מספר	עמודי סימון	מרחב	הערות
1	B1-BP1	ראס נקורה	אבן נגף מרכזית בשל המיקום האסטרטגי
2	B10-B11	עלמה א-שעב	
3	B13	עלמה א-שעב	
4	BP6-BP7	עלמה א-שעב	
5	B21-B22	אל-בוסתאן	
6	BP9	מרווחין	
7	BP16	ראמיש	שטח גדול יחסית
8	B47-B50		
9	BP28-BP29	בלידה	
10	B71	מיס אל-ג'בל	
11	B79-B86	אל-עדיסה	שטח גדול במרחב קיבוץ משגב עם
12	BP37-B86	אל-עדיסה/כפר כילא	
13	BP38-BP38/3	מטולה / ואזני	שטח גדול יחסית

לאחרונה דווח גם כי מעבר ל- 13 הנקודות המוכרות, לבנון מציגה מספר הפרות נוספות של ישראל, והיא דורשת מישראל לסגת מ-17 מרחבים מעבר לקו הכחול שחלקם חופפים ל- 13 אזורי המחלוקת המוכרים. זאת, בשונה מהעמדה שמציגים לאחרונה ראש הממשלה ושר החוץ, המתייחסים רק ל- 13 נקודות המחלוקת המוכרות מהעבר. פירוט של נקודות אלה כפי שהוצגו בעתון אלאח'באר המקורב לחזבאללה - בנספח ב'.

למחלוקות שלאורך גבול ישראל-לבנון מצטרפות גם מספר **נקודות מחלוקת כבדות משקל ברמת הגולן**. מדובר בתביעה הלבנונית לשטחים שנכבשו על ידי ישראל מסוריה במלחמת ששת הימים (1967) במשולש הגבולות ישראל-לבנון-סוריה. לטענת לבנון, על ישראל להשיב לה שטחים אלה, השייכים לה עוד בטרם תיושב המחלוקת בנושא בינה לבין סוריה, אשר בוחרת שלא לעסוק בכך בשלב זה. מורכבות נוספת ביחס למרחבים אלה היא חקיקת "חוק

הגולן" בכנסת ישראל (1981), אשר בו אומץ שינוי במעמדה המשפטי של רמת הגולן ונקבע כי יחולו באזור זה המשפט, השיפוט והמנהל הישראלי.

למחלוקות שבמרחב זה מקום מרכזי בנראטיב של חזבאללה. הארגון טוען, כי הוא נלחם על שחרור יתרת האדמות הלבנוניות הכבושות בידי ישראל, תוך העצמת המחלוקת הקשה בין ישראל ללבנון ביחס אליהן וניצולה לצרכיו במאבק נגד ישראל. לפיכך, אין זה מקרי כי רבות מהתקיפות הצבאיות של חזבאללה במהלך ארבעת חודשי הלחימה האחרונים מופנות לכיוון הר דב וחוות שבעא. מדובר בשני אזורים:

1. **חלקו הצפוני של הכפר ע'ג'ר** – לבנון טוענת לבעלות על חלקו הצפוני של הכפר, הנמצא על הגבול המקורי בין סוריה ללבנון. ואכן, טענותיה של לבנון אינן נטולות בסיס, שכן הקו הכחול חוצה את הכפר על פי קביעת הצוות הקרטוגרפי של האו"ם משנת 2000 בהתאם למפות שהיו ברשותו. כך, חלקו הצפוני של הכפר נמצא לכאורה בתחום לבנון, למרות שהוא נכבש מסוריה ב-1967 על ידי ישראל ותושביו הינם עלווים. התלונות הלבנוניות התעצמו לאחר שבספטמבר 2022 הקימה ישראל גדר בצפון הכפר כדי למנוע חדירות אליו מלבנון. הקמת הגדר, התבצעה על ידי תושבי הכפר בתאום עם צה"ל, מתוך התחשבות בצרכי התושבים, אשר סבלו קשות מפיצול ומכך שלא ניתן היה להיכנס אליו על פי פקודות הצבא. סגירת הכפר מצפון אפשרה את איחודו וכניסת מבקרים אליו. יצוין, כי מעבר לחלקו הצפוני של הכפר, הלבנונים דורשים גם שטחים שממזרח לו.

2. **"חוות שבעא"** – שטחים חקלאיים לא מיושבים באזור הר דב (מורדות החרמון) בין הכפר ע'ג'ר לכפר שבעא שבלבנון (באזור משולש הגבולות), שלטענת הלבנונים שייכים לכפר. מבחינת ישראל מדובר בנקודה אסטרטגית חיונית לשליטה על המרחב העוין. ראייה לכך היוותה חטיפת חיילי צה"ל ממרחב זה (באוקטובר 2000). לא במקרה ההתקפה הראשונה של חזבאללה במהלך הלחימה הנוכחית (8 באוקטובר) הייתה על הר דוב, אשר הפך יעד מרכזי בלחימה לאחרונה.

בניגוד לעמדה הלבנונית הרשמית, חזבאללה טוען לשטחים נוספים בשטח ישראל שעליו "לשחרר מהכיבוש הישראלי". מדובר **בשבעא כפרים** שיעים בגליל העליון, שננטשו ונכבשו על ידי ישראל במהלך מלחמת העצמאות. יודגש כי בכל ההתייחסויות הרשמיות מצד הלבנונים על אודות סכסוך הגבול עם ישראל, כפרים אלה אינם מוזכרים כלל, אך צפוי כי גם לאחר השגת הסכמה בין ישראל ללבנון על סימון הגבול, ימשיך חזבאללה להתייחס לכפרים אלה כאל שטחים לבנונים כבושים. זאת, במסגרת מאמציו לשמר את מעמדו כ"מגן לבנון" וכחומר בערה לעויינות לישראל.

מבחינת ישראל, לא נכון לקיים משא ומתן על סימון הגבול תחת אש

סוגיית הסימון של הגבול עלתה כאמור במסגרת המאמצים הדיפלומטיים להביא להפסקת הלחימה בין חזבאללה לישראל, כשהצד הלבנוני (וכנראה גם המתווכים) העלה אותה בין התמורות שיכולה ישראל לספק כדי לקדם את הפסקת האש. ואולם, נוכח ההסלמה הנמשכת והאפשרות להידרדרות למלחמה רחבה, נראה כי לא יהיה זה נכון מבחינת ישראל להכליל את המשא ומתן בסוגיית הגבול היבשתי בשיחות להשגת הפסקת אש - למרות חשיבותו של פתרון מוסכם בנושא. זאת, משורה של סיבות:

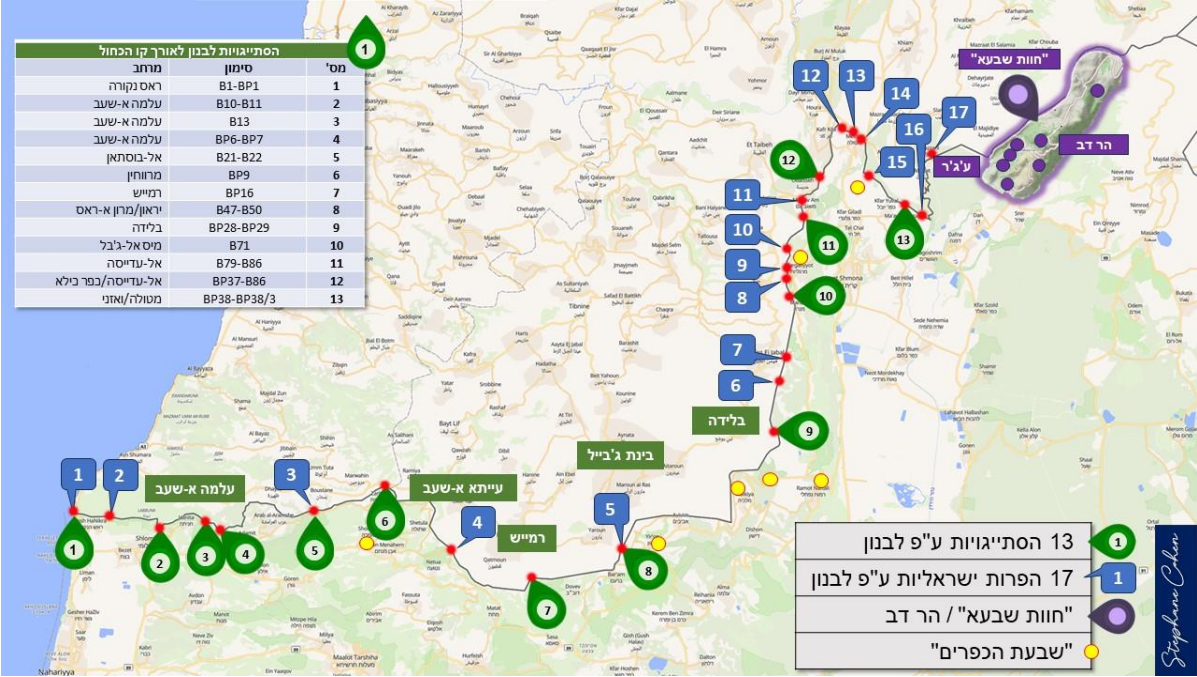
- **ממד הזמן - צפוי משא ומתן ארוך ומורכב** עקב חילוקי הדעות העמוקים - בעיקר בשלוש נקודות: ראש הנקרה (B1); הכפר ע'ג'ר; ו"חוות שבעא", שלא ניתן יהיה לסיימו בפרק זמן קצר ולהביא להפסקת האש בזמן הקרוב - מה גם, כשבשלב זה הצד הלבנוני מציג עמדה קשוחה במיוחד. זאת, בעוד שלישאל עניין בפתרון מידי כדי להשיב את התושבים המפונים מהישובים שלאורך הגבול לבתיהם מוקדם ככל שניתן. טיעון זה אמור לשכנע גם את האמריקאים, אשר להם עניין רב לקדם במהרה את הפסקת האש כדי למנוע הידרדרות למלחמה אזורית.
- **הישג לחזבאללה ואובדן "קלף מיקוח"** - העברת שטחים גם אם מצומצמים לאורך הגבול לידי לבנון בעקבות הלחימה הנוכחית תתרום לתחושת ההישג של חזבאללה, תחזק את מעמדו כ"מגן לבנון" ותגבה את דרישתו לשמר בידי את הנשק מול אלה בלבנון הטוענים כי עליו לוותר עליו ולהעבירו לצבא לבנון. מעבר לכך, ישראל תאבד קלף מיקוח במשא ומתן הצפוי בהמשך על יישום החלטה 1701, ובמיוחד ביחס לשאיפתה לדחוק את חזבאללה אל מעבר לליטאני³. כך גם ביחס לפתרון חלקי - כמו למשל לגבי שבע הנקודות, שקיימת הסכמה עקרונית לגביהן. בעוד פתרון מסוג זה יוצג כ"ניצחון" של חזבאללה, המחלוקת והסיבות להמשך העימות יוותרו על כנן.
- **היעדר כתובת רשמית בצד הלבנוני** לחתימה על ההסכם נוכח הוואקום הפוליטי במדינה. מאז הבחירות האחרונות בלבנון (מאי 2022) פועלת בלבנון ממשלת מעבר, ומסיום תקופת כהונתו של הנשיא מישל עאון (סוף אוקטובר 2022), טרם נבחר נשיא, שהוא הסמכות לחתימה על הסכמים מסוג זה (עאון חתם על ההסכם לסימון הגבול הימי על ישראל ביום האחרון לכהונתו). כמו כן, עלולות לצוץ גם השגות מצד המתנגדים להסכם עם ישראל לגבי עצם סמכותה של ממשלת המעבר הנוכחית לנהל את המשא ומתן בנושא עם ישראל.

לסיכום, השגת הסכמה לגבי תוואי הגבול היבשתי בין ישראל ללבנון הינה רכיב חשוב ביצירת מציאות חדשה במרחב זה, אך לא יהיה זה נכון לקיים את הדיון המורכב בנושא, ובוודאי לא

³ ההצעה העומדת כרגע על הפרק היא להבחין בין הפסקת האש בשלב הראשון להסכמות רחבות יותר בהמשך.

לקבל סיכום חלקי שיכלול ויתור ישראלי על שטחים, כל עוד לא הושגה הסכמה מצד חזבאללה על אודות הפסקת הלחימה הנוכחית שהחלה ביוזמתו. לכן, על ישראל לדחות את הכללת הסוגייה בהבנות בשלב הראשון ביחס להפסקת האש, ולהסכים לקיים את המשא ומתן לגבי סימון הגבול היבשתי רק בשלב מאוחר יותר.

נספח א' - מפה - אזורי המחלוקת על פי הצד הלבנוני

נספח ב' - הטענות הלבנוניות להפרות ישראליות לאורך הקו הכחול⁴

1	B1 / ראס נקורה	ראס נקורה	1861.86 מ"ר
2	BP4/1	אלמה א-שעב	263.27 מ"ר
3	B22	אל-בוסתן	65.43 מ"ר
4	B32	עייתא א-שעב	235.95 מ"ר
5	B48-B49	ירון	1477.45 מ"ר
6	BP30/1	מיס אל-ג'יבל	1877.62 מ"ר

⁴ המדובר בשטחים שישיראל מחזיקה כיום והלבנונים טוענים שחורגים מהקו הכחול. הרשימה שבטבלה פורסמה בעיתון אלאח'בר המקורב לחזבאללה, "ملف الحدود البرية: خرائط تحدد نقاط الخرق الدائم لقوات الاحتلال", 7 בספטמבר 2023

7	B66	מיס אל-ג'בל	158.99 מ"ר
8	B73/1	חולא	53.24 מ"ר
9	B74	חולא	123.57 מ"ר
10	B76/1	מרכבא	471.11 מ"ר
11	B81	אל-אדיסה	104.39 מ"ר
12	B88	אל-חיאם	488.51 מ"ר
13	B89	אל-חיאם	1096.36 מ"ר
14	B91	אל-חיאם	1100.07 מ"ר
15	AP557	עמרא/ אל-וזאני	6264.94 מ"ר
16	AP579	עמרא/ אל-וזאני	1341.43 מ"ר
17	ע'ג'ר	הכפר והשטח ממזרח לו	719542.09 מ"ר